

Svensk biblioteksförnings yttrande över ”Övervägande om ny ordning för MTM:s anpassning av allmänlitteratur”

Samlat yttrande

För att kunna göra en samlad bedömning av medlemmarnas åsikter har vi genomfört en enkät. Den besvarades av 65 medlemmar, varav 35 folkbibliotek, 21 lärosätesbibliotek, 8 skolbibliotek och 1 myndighetsbibliotek. Svaren på ligger till grund för Svensk biblioteksförnings yttrande, de enskilda svaren bifogas detta yttrande.

Majoriteten av biblioteken, i alla kategorier, är kritiska till de nya principerna som helhet. Den stora farhågan handlar om att en redan utsatt grupp kommer att få det sämre än personer utan läsnedsättning, särskilt under en övergångsperiod.

Namngiven läsare

Svensk biblioteksförning ser framförallt två farhågor med principen att en namngiven läsare kommer att vara ett krav för anpassning av litteratur.

Bibliotekssekretessen är ett fundament i Sverige och får på intet sätt luckras upp. Idag är det biblioteken som begär anpassning, även om det kan komma som ett förslag från en låntagare. Den direkta kopplingen mellan låntagare och verk registreras inte. Om förfrågan om anpassning ska delas mellan olika parter, ser vi en stor risk för att underminering av sekretessen kan ske.

Föreningen uppskattar också rådande ordning med att MTM har en barn- och ungdomsbibliotekarie anställd, som proaktivt kan göra en bedömning om litteratur och initiera anpassning. Om det krävs ett namngivet barn redan innan anpassningsprocessen kan påbörjas kommer det barnet att hamna långt efter sina kamrater utan läsnedsättning, och därmed drabbas negativt.

Ingen möjlighet för biblioteken att införskaffa titeln

Föreningen stödjer MTM:s föreslagna princip att anpassa titlar som inte finns utgivna som tillgängliga e-böcker. Däremot hyser vi stora farhågor kring vad det innebär att titeln inte är möjlig för biblioteken att införskaffa. Den främsta farhågan gäller bibliotekens upphandlade kataloger för e-böcker. Våra medlemmar är generellt bundna av kommunala upphandlingar för förmedling av allmänlitteratur, och de titlar som är inkluderade i den upphandlade plattformen. Om titeln inte finns i upphandlad katalog är den de facto inte möjlig för biblioteken att införskaffa. Detta bör MTM ta hänsyn till i sin bedömning.

Eftersom e-böcker inte omfattas av fjärrlånesystemet sätts en begränsning på låntagare med läsnedsättning som inte gäller en person utan läsnedsättning.

I enkäten nämns även tekniska begränsningar och förlagens avtal som möjliga skäl till att anpassning borde ske. Det kan exempelvis vara avtal där biblioteken inte kan köpa in enskilda titlar utan är hänvisade till kostnadskvoter och genrekvoter, eller om boken är utgiven på ett litet förlag som inte finns representerad hos de stora bolagen.

Titeln motsvarar inte den enskilde läsarens behov

Den främsta farhågan här rör att användare som idag är beroende av fysiska enheter istället ska hänvisas till olika appar och plattformar. Särskilt stor är oron för äldre läsare, personer med intellektuell funktionsnedsättning och övriga som är beroende av exempelvis CD-skivor eller fysiska DAISY-spelare.

Tillgänglighetsmetadata

Det är av yttersta vikt, för att systemet kring tillgänglig litteratur ska fungera, att korrekt tillgänglighetsmetadata finns att tillgå. I annat fall blir ett bibliotek tvunget att först köpa in en e-bok, för att sedan konstatera att den inte är fullt ut tillgänglig för läsaren och därefter efterfråga att den anpassas av MTM. Därför ser vi positivt på att avsaknad av tillgänglighetsmetadata för en enskild titel kan komma att påverka myndighetens beslut att anpassa. Ett tillägg skulle kunna vara att det som avses är avsaknad av *korrekt* tillgänglighetsmetadata.

Redan producerad litteratur

Svensk biblioteksförening är kritiska till att principen om anpassning av allmänlitteratur kan komma att gälla för redan producerad litteratur. Skolbibliotek hyser farhågan att det kan påverka undervisningen, exempelvis i de fall där klass- eller gruppuppsättningar köpts in baserat på att titeln finns i Legimus. Om den sedan tas bort ur Legimus med hänvisning till att den finns på marknaden och skolan inte kan köpa in den som e-bok drabbar det inte bara den enskilda eleven med läsnedsättning; hela uppsättningen måste kasseras då den blir obrukbar.

Många av våra medlemmar konstaterar också att detta är ett stort resursslöseri, då omfattande tid och skattemedel har lagts ner på att anpassa böckerna fullt ut. Detta kan innebära att läsare hänvisas till titlar som inte uppfyller tillgängligheten fullt ut eller på samma sätt som tidigare, och att de dessutom kan hänvisas till nya och okända plattformar.

Stora ekonomiska konsekvenser väntas

Ett återkommande tema i enkäten är oron för de ekonomiska konsekvenserna av förändringen. 45 av 65 svarande ser att de kommer att få en stor ökning av kostnader och ytterligare 15 ser en viss ökning. Även om det inte finns stöd för anpassning av litteratur av rent ekonomiska skäl, kommer bibliotekens egen budget i praktiken att avgöra vem som får tillgång till litteratur. Som möjliga lösningar föreslås ett pristak, en nationell reglering av prissättningen eller att staten tar det ekonomiska ansvaret istället för enskilda huvudmän. Svensk biblioteksförening är orolig över hur den ekonomiska fördelningen kommer att se ut framöver, om MTM inte längre kommer att anpassa lika mycket litteratur. Kostnadsökningen kommer då istället att ske hos biblioteken, vilket många av dem inte har möjlighet att hantera inom befintlig budget

Framtida plattform för digitala böcker

I enkäten framkommer att folkbiblioteken ser att en gemensam tjänst för digitala böcker kan vara en del av lösningen för att kunna förmedla tillgängliga e-böcker och e-ljudböcker. Denna plattform är dock långt ifrån på plats när lagändringen genomförs. Den gäller dessutom bara folkbibliotek, varför framförallt skolbiblioteken hyser stor oro inför vad som ska hända med deras tillgång till e-böcker framöver.

Bibliotekens förutsättningar

En stor majoritet av de svarande bedömer sig vara "inte alls" eller "mindre väl" rustade för det utökade ansvaret för inköp och upphandlingar av e-böcker. Det stöd som efterfrågas handlar bland annat om tydlig vägledning från MTM vid upphandling, kompetensutveckling och nationell samordning. Sammantaget är Svensk biblioteksförening tveksamma till om folkbiblioteken efter årsskiftet kommer att kunna uppfylla bibliotekslagens 4§, då de finns stora hinder för att de ska kunna erbjuda personer med funktionsnedsättning litteratur och tekniska hjälpmedel för att kunna ta del av information.